

УДК 658.15:338.246.021

DOI: 10.60022/2(9)-23S

Тищенко Володимир Валентинович

доцент, кандидат економічних наук

доцент кафедри фінансів та банківської справи

Східноукраїнського національний університет імені Володимира Даля, Україна

Tyschenko Volodymyr

Associate Professor, Candidate of Economic Sciences

Associate Professor of the Department of Finance and Banking

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Ukraine

ORCID: 0000-0002-9639-511X

Тищенко Олена Ігорівна

доцент, кандидат економічних наук

доцент кафедри фінансів та банківської справи

Східноукраїнського національний університет імені Володимира Даля, Україна

Tyschenko Olena

Associate Professor, Candidate of Economic Sciences

Associate Professor of the Department of Finance and Banking

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Ukraine

ORCID: 0000-0002-1493-5478

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА РІВНІ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Безпекологія є об'єктом дослідження багатьох науковців, також вона розглядається в таких дисциплінах, як історія, право, філософія, соціологія та економіка. Термін «безпека» свідчить про відсутність загроз або про наявність високого рівня захисту системи від загроз. Цей термін доволі часто ототожнюють зі станом певного спокою, впевненості і відчуття безпеки. Щодо поняття фінансово-економічної безпеки, то можна сказати, що вона є самостійною економічною категорією, пов'язаною як з економічною безпекою так і з фінансовою безпекою та може розглядатися стосовно багатьох суб'єктів, зокрема: держави, фінансово-кредитних установ, підприємств і домогосподарств.

Фінансово-економічна безпека на рівні підприємства говорить про повну або часткову захищеність його економічних та фінансових доходів від впливу зовнішніх та внутрішніх загроз. Фінансово-економічна безпека є однією з основних складових в системі управління підприємством, яка забезпечує досягнення конкурентоспроможності, стратегічних цілей, ефективності та стабільності діяльності.

Враховуючи важливе значення фінансово-економічної безпеки для підприємств, можна підкреслити, що запровадження ефективної системи управління фінансово-економічною безпекою є надзвичайно актуальною в сучасних умовах.

Ключові слова: безпека, безпекознавство, економічна безпека, фінансова безпека, фінансово-економічна безпека, підприємство.

DEFINITION THE CONCEPT OF FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY AT THE ENTERPRISE LEVEL

Abstract. Security is the subject of research for many scientists, and it is also considered in disciplines such as history, law, philosophy, sociology, and economics. The term "security" indicates the absence of threats or the presence of a high level of protection of the system from threats. This term is often equated with a state of calm, confidence, and a sense of security. As for the concept of financial and economic security, it can be said that it is an independent economic category related to both economic security and financial security and can be considered in relation to many entities, including: the state, financial and credit institutions, enterprises, and households.

Financial and economic security at the enterprise level refers to the complete or partial protection of its economic and financial income from external and internal threats. Financial and economic security is one of the key components of enterprise management, ensuring competitiveness, strategic goals, efficiency, and stability.

Many scientific works are devoted to researching the essence and characteristics of financial and economic security at the enterprise level. Taking into account all the achievements of authors in researching issues of financial and economic security, a number of applied aspects remain understudied, in particular: the formation of the conceptual and categorical apparatus of financial and economic security at the enterprise level has not been sufficiently researched.

The modern Ukrainian economy is not in the best condition and needs significant changes that can create conditions for improving the functioning of enterprises, regardless of their field of activity. Domestic enterprises face various destabilizing external and internal factors that have a negative impact on their financial and economic security.

Ensuring financial and economic security involves not only the physical protection of movable and immovable property, but also the creation of certain secure conditions for achieving the economic interests of the enterprise and ensuring the stability of its operations. The current challenges associated with the war in Ukraine, global instability, and the continuation of certain transformational processes in the Ukrainian economy significantly motivate researchers to intensify their research in the field of ensuring the financial and economic security of enterprises.

Keywords: security, security studies, economic security, financial security, financial and economic security, enterprise.

Постановка проблеми. Питання безпекології є об'єктом дослідження в багатьох наукових дисциплінах, зокрема в історії, філософії, праві, економіці та соціології. Поняття «безпека» говорить що відсутні загрози або у системи є високий рівень захисту від загроз. Це поняття доволі часто ідентифікують як стан певного спокою, упевненості і відчуття безпеки. Якщо говорити про фінансово-економічну безпеку, то можна сказати, що вона є самостійною економічною категорією, пов'язаною як з економічною безпекою так і з фінансовою безпекою та може розглядатися стосовно різних суб'єктів, зокрема: держави, фінансово-кредитних установ, підприємств і домогосподарств.

Фінансово-економічна безпека на рівні підприємства говорить про повну або часткову захищеність його економічних та фінансових доходів від впливу зовнішніх та внутрішніх загроз. Фінансово-економічна безпека є однією з основних складових в системі управління підприємством, яка забезпечує досягнення конкурентоспроможності, стратегічних цілей, ефективності та стабільності діяльності.

Враховуючи важливе значення фінансово-економічної безпеки для підприємств, можна підкреслити, що запровадження ефективної системи управління фінансово-економічною безпекою є надзвичайно актуальною в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням сутності і особливостей фінансово-економічної безпеки на рівні підприємства присвячено багато наукових праць, зокрема цими питаннями займалися наступні вчені: Баранова В., Васильців Т., Вергун А., Губарик О., Зайцев Є., Іващенко О., Івченко Є., Ільчук В., Карковська В., Мазіленко С., Марченко О., Міщук О., Мойсеєнко І., Огренич Ю., Перехрест І., Подольчак Н., Потапук І., Прусова М., Резворович К., Савченко М., Садчиков В., Смірная С., Столбов В., Тарасенко І., Тищенко В., Трухан О., Шаповал Г. та ін.

Враховуючи усі здобутки авторів щодо дослідження питань фінансово-економічної безпеки ряд прикладних аспектів лишається малодослідженим, зокрема: недостатньо досліджено формування понятійно-категорійного апарату фінансово-економічної безпеки на рівні підприємства.

Метою статті є формулювання поняття фінансово-економічної безпеки на рівні підприємства, визначення особливостей та напрямів щодо подальшого його розвитку.

Виклад основного матеріалу. Сучасна українська економіка знаходиться в не найкращому стані та потребує значних змін, які зможуть створити умови для поліпшення функціонування для підприємств, в незалежності від їх сфери діяльності. Вітчизняні підприємства стикаються з різноманітними дестабілізуючими зовнішніми і внутрішніми чинниками, які мають негативний вплив на рівень їх фінансово-економічної безпеки.

Забезпечення фінансово-економічної безпеки полягає не тільки у фізичному захисті рухомого та нерухомого майна, а також і у формуванні певних безпечних умов для досягнення економічних інтересів

підприємства та формування стабільності його функціонування. Сучасні виклики, які пов'язані з війною в Україні, нестабільністю на світовому рівні та продовженням певних трансформаційних процесів в українській економіці, суттєво мотивують науковців до активізації їх досліджень в галузі забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства.

Фінансово-економічна складова безпеки підприємства давно вважається окремою категорією, яка має свої елементи і напрями дослідження. Але, наукове дослідження фінансово-економічної складової безпеки підприємства неможливе без аналізу наступних базових понять: «безпека», «економічна безпека» та «фінансова безпека».

При розгляді поняття «безпека», можна знайти перші згадки про це поняття ще в розвинутих стародавніх світових культурах. Воно ототожнювалося в ті часи з діяльністю богів, трактуванням можуть служити певні позитивні діяння окремих богів щодо життя людини.

Пізніше, в часи процвітання «Стародавнього» Китаю, це поняття вперше було вживано не лише як виживання та безпека людини, але і як складова процвітання певної держави.

В часи «Античності», римські та грецькі мислителі почали використовувати поняття безпеки як захищеність країни та громадян від дестабілізуючих факторів з зовні.

В «Середньовіччя» поняття «безпека» визначалась як непорушний обов'язок церкви та держави дбати про людину, про її духовний та фізичний спокій, і в цей час було додано до цього поняття право щодо безпеки приватної власності.

В епоху «Відродження» було сформовано концепцію, яка є основою для сучасного трактування державної безпеки. Вперше науково обґрунтував поняття «безпека», як складову процвітання держави, був Т. Гоббс в своїй праці «Левіафан». Він охрестив безпеку як фундаментальну складову будь-якої держави: «...люди, що живуть без безпеки, окрім тієї, яка забезпечується їх власною силою, знаходяться в ситуації, коли немає місця для культури, суспільства та промисловості» [1, с. 34].

Повноцінна дефініція поняття «безпека» була надана в словнику Робера (1190р.) «...спокійний стан духу людини, яка вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки» [2, с. 72]. Таке визначення «безпеки» було першим, в якому воно ототожнювалось з поняттям «небезпеки».

Під небезпекою можна розуміти можливість завдання втрат людям в формі збитків за рахунок погіршення властивих їм якостей або в наслідку зниження рівня умов життєдіяльності. В цьому випадку носіями самої небезпеки можуть бути усі об'єкти, відносини і явища, які заважають задоволенню головних потреб людини (згідно ієрархії потреб людини по А. Маслоу – 1943р.): фізіологічних, безпекових, соціальних, пошани і самовираження (див. рис. 1.).

Новітнім періодом в вивченні поняття «безпека» стало започаткування науки «безпекознавство» яку спочатку пов'язували з військовою сферою. Вона була сформована під час II світової війни і здебільшого вивчала державний захист людини в умовах військової агресії. Вже після закінчення цієї війни наука «безпекознавство» почала займатися декількома напрямками безпеки.

Рис. 1. Ієрархія потреб людини по Маслоу
Джерело: сформовано автором за [3]

Сучасне «безпекознавство» є міждисциплінарною галуззю, яка вивчає доволі широкий спектр як загроз так і способів їх подолання, при цьому на різних рівнях (від індивідуального і до глобального).

Основними напрямками «безпекознавства» є: національна безпека, міжнародна безпека, економічна безпека, інформаційна безпека, екологічна безпека, безпека життєдіяльності, військова безпека, кібербезпека, а також безпека окремих сфер (див. рис. 2.).

Основні напрями «безпекознавства»		
→	Національна безпека	Забезпечення суверенітету, територіальної цілісності, політичної та економічної стабільності держави, захист її інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз
→	Міжнародна безпека	Вивчення загроз міжнародному миру і стабільності, розробка механізмів запобігання конфліктам, співробітництво в галузі безпеки між державами
→	Економічна безпека	Забезпечення стабільного функціонування економіки, захист від фінансових криз, боротьба з корупцією та економічними злочинами
→	Інформаційна безпека	Захист інформаційних ресурсів, даних та систем від несанкціонованого доступу, використання та поширення, боротьба з кіберзлочинністю
→	Екологічна безпека	Захист навколишнього середовища від забруднення, забезпечення раціонального використання природних ресурсів, запобігання природним катаклізмам та їх наслідкам
→	Безпека життєдіяльності	Забезпечення безпечних умов праці, навчання, побуту, запобігання травматизму, захворюванням та іншим небезпечним ситуаціям
→	Військова безпека	Забезпечення обороноздатності країни, розробка військових доктрин, стратегій, озброєнь, підготовка військових кадрів
→	Кібербезпека	Захист інформаційних систем та мереж від кібератак, злому, шкідливого програмного забезпечення та інших загроз в кіберпросторі
→	Безпека окремих сфер	Енергетична безпека (забезпечення надійного енергопостачання), транспортна безпека (забезпечення безпеки перевезень), безпека в галузі охорони здоров'я (запобігання поширенню інфекційних захворювань)

Рис. 2. Основні напрями «безпекознавства»

Джерело: сформовано автором

Варто зауважити, що на сьогодні, окрім зазначених напрямів, існують також американська та європейська школи безпекознавства. Представниками американської школи за мету наголошується досягнення миру. Представниками європейської школи за мету наголошується досягнення сталого миру, котрий базується на умовах дотримання прав людини та угодах ліберального суспільства. Водночас із розвитком безпекознавства було сформовано основи секюритології (В. Ярочкін) [4]. Секюритологія має основним завданням: вивчення і вдосконалення закономірностей щодо забезпечення безпеки на усіх рівнях існування індивіда та суспільства, а також захист людини та держави від ендегенних та екзогенних дестабілізуючих факторів. В подальшому секюритологія набула розвитку в країнах Європи, чим підтвердила потребу у вирішенні проблем забезпечення безпеки в кожній соціально-економічній системі. Дослідження поняття «безпеки» показує, що воно пройшло певний еволюційний розвиток одночасно з розвитком людства та на кожному окремому етапі втілювало в собі тіж самі явища і речі, які були притаманні окремому періоду часу. На сьогодні існує багато поглядів дослідників щодо поняття «безпеки» (див. табл. 1).

З розвитком науки «безпекознавства», до складу «національна безпека» поступово додалося поняття «економічна безпека». Треба зазначити, що окремі елементи «економічної безпеки» вже існували в процесі розвитку людства ще на початку впровадження торгово-обмінних відносин. Наприклад, в XI ст. в часи Ярослава Мудрого (Київська Русь) було сформульовано один з перших кодексів законів (Руська правда), в котрих на рівні держави було вперше визначені правові засади щодо захисту особистого приватного майна та інтересів населення (в більшості – заможної її частини).

Дж. Локк в XVII ст. вперше застосував поняття «економічна безпека», обґрунтовувавши важливість підтримання та досягнення стійкості економіки і захисту особистої приватної власності в контексті суцільної безпеки. В цей же період А. Сміт сформулював визначальні елементи економічної безпеки: підтримку інтересів підприємців і стимулювання вільної ринкової конкуренції. Пізніше в XVIII ст. Дж. Кейнс виділив основні проблеми, що мають вплив на економічну безпеку: нестабільність економічного зростання, невдалі дії держави при регуляції економічного сектора, а ще зростання зубожіння населення та безробіття, яке призводить до зниження купівельної спроможності.

Таблиця 1

Формулювання поняття «безпека»

Автори	Формулювання
Вечканов Г.	це якісна визначеність конкретного історичного комплексу (соціуму), що функціонує на конкретних територіях, у визначених періодах часу, географічних умовах, складовими компонентами якого є суспільство, держава, людина
Возженніков А.	стан та міра захищеності суб'єкта від загроз, шкоди, збитків чи зла», при цьому з'являється можливість виокремлення суб'єктів безпеки, однак без подальшої їх конкретизації
Войнаренко М., Яременко О.	стан суб'єкта господарювання, при якому ефективно функціонують механізми запобігання або зменшення впливу загроз стабільності розвитку та функціонування
Головченко О.	визначає безпеку як стан, що характеризує стабільність та баланс суперечностей у розвитку і функціонування людини або соціальної системи із зовнішнім середовищем, які можуть призвести людину або соціальну систему до знищення або зміни системоутворюючих властивостей
Горбулін В., Пирожков С.	своєрідна характеристика і необхідна передумова життєдіяльності, прогресивного розвитку й нормального функціонування об'єктів реального світу
Дацків Р.	задоволення таких потреб як існування, цілісність, незалежність, спокій та розвиток
Заплатинський В.	це такі умови, в яких перебуває складна система, коли дія зовнішніх факторів і внутрішніх чинників не призводить до процесів, що вважаються негативними по відношенню до даної складної системи у відповідності до наявних, на даному етапі, потреб, знань та уявлень
Запорожець О.	стан, в якому небезпеки і умови, які ведуть до фізичних, психологічних і матеріальних збитків, контролюються для того, щоб зберегти здоров'я і добробут індивідів і суспільства
Камінський А.	стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства й держави від внутрішніх і зовнішніх загроз
Ляшенко О.	це властивість об'єкта, що дозволяє йому не допускати ситуацій, небезпечних для людей і навколишнього середовища», що «...підтверджує статус безпеки як загальнонаукової категорії
Марова С.	стан, при якому сума впливів на систему зовнішніх та внутрішніх енергетичних та інформаційних потоків не перевищує допустимого значення, яке може призвести до руйнації самої системи безпеки
Омелянович О., Долматова Г.	не тільки як стан, але і як захищеність від небезпеки найважливіших тенденцій розвитку інтересів суспільства та його основоутворюючих елементів від впливу внутрішніх та зовнішніх факторів
Ситник Г., Олуйко В., Варвинчук М.	забезпечення всім громадянам держави належних умов для їх самореалізації, захист їх життя, свободи, власності від посягань з боку будь-якої окремої людини, організації, суспільства чи держави
Шемшученко Ю., Бабкін В., Горбатенко В.	діяльності людей, суспільства, держави, світового співтовариства, народів щодо виявлення (вивчення), запобігання, послаблення, усунення (ліквідації) і відвернення загрози, здатної загубити їх, позбавити матеріальних і духовних цінностей, завдати невідшкодованих збитків, заблокувати шляхи для прогресивного розвитку
Франчук В.	це мета системи, до якої вона прагне, та стан, який залежить від ефективності результатів її діяльності
Храмов В.	стан захищеності життєво важливих інтересів осіб, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз

Джерело: складено авторами

В 1934 році Франкліном Делано Рузвельтом (32 президент США) було ініційована діяльність Комітету на федеральному рівні з економічної безпеки, що посприяло обґрунтуванню на рівні законодавства країни головних складових економічної безпеки які мають вплив на національну безпеку. Завдяки роботі цього Комітету конгресом США в 1947 році був ухвалений закон США «Про національну безпеку», в якому описано систему захисту щодо економічної безпеки на рівні держави.

Офіційно термін «економічна безпека» було запроваджено Генеральною асамблеєю ООН (42-а сесія) в 1985 році. Також на ній було введено термін «міжнародна економічна безпека» і сформовано концептуальні засади щодо її забезпечення.

В Україні починають приділяти увагу питанням забезпечення і розвитку економічної безпеки тільки з середини 90-х рр. ХХ ст., причому з початку це стосувалось виключно забезпечення національної безпеки.

На сьогодні розвиток державної та міжнародної економічної безпеки здійснюється при сприянні Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ; англ. Organization for Security and Cooperation in Europe, OSCE) та Економічної і соціальної ради ООН (ЕКОСОП; англ. United Nations Economic and Social Council, ECOSOC). Цими установами, проводиться постійний моніторинг і контролюються небезпеки, загрози та виклики щодо економічної безпеки на усіх її рівнях та за потреби застосовуються реактивні чи превентивні заходи для підтримки певного рівня економічного розвитку.

Таким чином можна дійти висновку що трактування сутності терміну «економічна безпека» з

часом докорінно змінилося. На сьогодні одночасно поширено кілька різних підходів, щодо сутності «економічної безпеки» з урахуванням окремих пріоритетів науковців.

Наприклад, О. Сосновська [5] підкреслює еволюційний характер формування терміну «економічна безпека» та говорить, що питання природи «безпеки» в світі і дослідження в сфері «безпеки» почали стрімко розвиватися в 90-х рр. XX ст., коли появилось поняття «універсальна безпека».

З. Варналій [6] і А. Штангрет [7] вважають що «економічна безпека» - це сукупність певних умов, які забезпечують незалежність і самостійність національної економіки, її стійкість і стабільність, здібність до постійного відновлювання і вдосконалення, здатність забезпечувати комплексне задоволення екзогенних та ендогенних суспільних потреб. В такій інтерпретації враховуються інтереси конкретної особи, підприємства, країни при досягненні котрих можливе взаємоузгоджене забезпечення економічної безпеки.

О. Власюк [8] говорячи про економічну безпеку трактує її як певний стан найбільш ефективного залучення наявних ресурсів для гарантування стабільності та нейтралізації загроз як в сучасності так і в майбутньому. І хоча ресурсне забезпечення є важливою складовою досягнення безпеки таке тлумачення є неповним.

Зважаючи на певне зростання вагомості формування умов безпеки при досягненні економічних інтересів різних рівнів суб'єктів, поступово, економічна безпека почала розглядатися на декількох рівнях. Це включає і мікрорівні, наприклад окремо взята соціально-економічна система (рівень підприємства). Існує доволі значна кількість науковців які досліджують сутність та складові «економічної безпеки підприємства» (див. рис. 3).

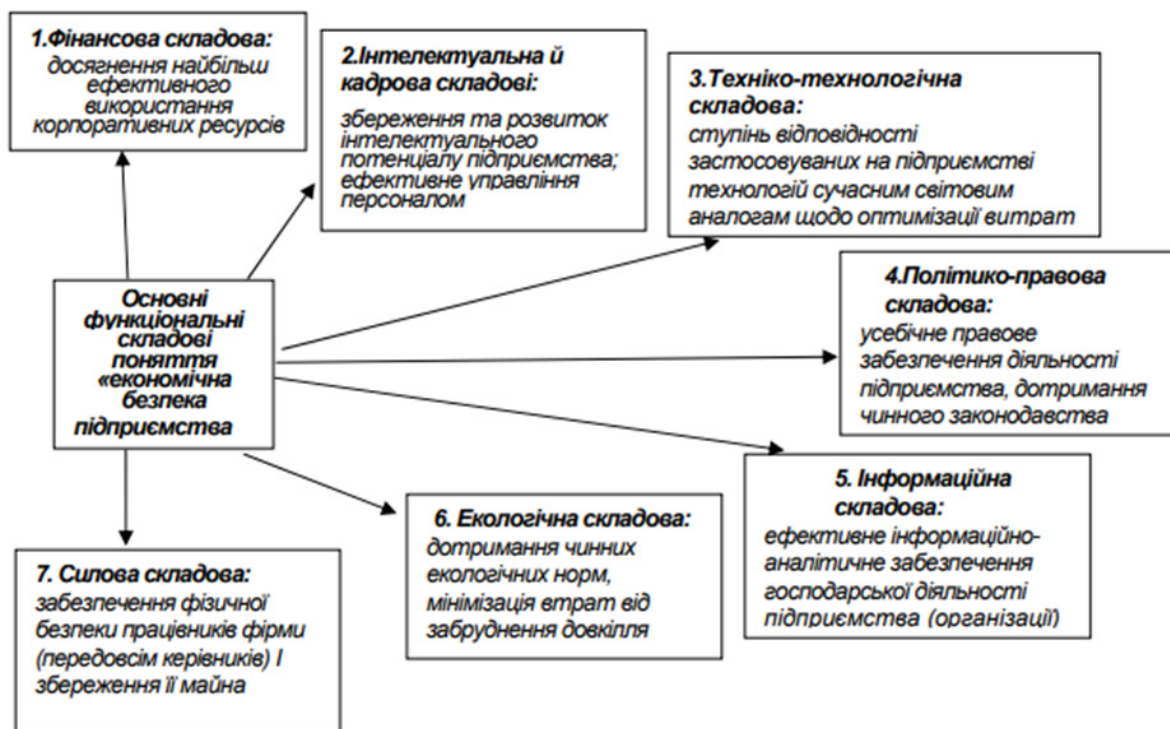

Рис. 3. Складові поняття «економічна безпека підприємства»

Джерело: сформовано авторами

На думку В. Василенко [9, с. 97], економічна безпека будь-якої соціально-економічної системи є стан, при котрому стратегічний потенціал такої системи не граничить з адаптивністю, а загрози утрати економічної безпеки зростатиме по мірі апроксимації ступеня адаптивності такого потенціалу до граничних зон.

Таке визначення не є повним, оскільки в ньому не вказано на адаптацію або протидію щодо негативних впливів загроз.

Таблиця 2

Основні трактування науковцями поняття економічної безпеки на рівні підприємства

Автори	Формулювання
Алексєєнко В.	забезпечення умов для зберігання та захисту комерційної та інших таємниць підприємства
Ареф'єва О., Кузенко Т.	такий стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації і технологій, техніки та устаткування, прав) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективне їхнє використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам)
Белокуров В.	Наявність конкурентних переваг, зумовлених відповідністю матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалів і організаційної структури підприємства до його стратегічних цілей і завдань
Бланк І.	становище найбільш ефективного використання ресурсів для запобігання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства на теперішній час і в майбутньому
Бондаренко О.	стан підприємства, при якому відбувається його ефективне функціонування через визначення, забезпечення і захищеність його функціональних складових та здатність протистояння як внутрішнім, так і зовнішнім загрозам
Василенко В.	стан, при якому стратегічний потенціал фірми не знаходиться поблизу границь адаптивності, а погроза втрати економічної безпеки наростає в міру наближення ступеня адаптивності стратегічного потенціалу до граничної зони
Варналій З.	забезпечення найбільш ефективного використання ресурсів суб'єкта господарювання для запобігання загрозам і створення умов для стабільного функціонування основних його елементів
Васильців Т.	захищеність діяльності підприємства від негативного впливу зовнішнього оточення, а також здатність своєчасно усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, які не відбиваються негативно на його діяльності
Войнаренко М., Яременко О.	сукупність факторів, які забезпечують незалежність підприємства, стійкість і здатність до розвитку в умовах дії дестабілізуючих факторів
Горячева К.	стан, який характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу будь-яких загроз, її здатністю забезпечувати на основі власних економічних інтересів свій сталий і ефективний розвиток
Живко З.	стан, за якого забезпечується економічний розвиток і стабільність діяльності підприємства, здатність своєчасно, адекватно й без суттєвих втрат реагувати на зміни внутрішньої та зовнішньої ситуації та негативний вплив дестабілізуючих чинників
Ковальов Д., Сухорукова Т.	захищеність діяльності підприємства від негативних впливів зовнішнього середовища, а також здатність швидко усунути різноманітні загрози чи пристосуватися до існуючих умов, що не позначаються негативно на його діяльності
Козаченко Г., Пономарьов В., Ляшенко О.	міра гармонізації в часі й просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів навколишнього середовища, які діють поза межами підприємства
Лисенко Ю., Міщенко С.	стан виробничо-економічної системи, при якому функціонують механізми запобігання чи зменшення ступеня впливу погроз стабільності функціонування і розвитку підприємства
Ортинський В.	захищеність потенціалу підприємства (виробничого, організаційно-технічного, фінансово-економічного, соціального) від негативної дії зовнішніх і внутрішніх чинників, прямих або непрямих економічних загроз, а також здатність суб'єкта до відтворення
Раздіна О.	Комплекс заходів, які сприяють підвищенню фінансової стійкості господарюючих суб'єктів в умовах ринкової економіки, що захищають їхні комерційні інтереси від впливу негативних ринкових процесів

Джерело: складено авторами

З. Живко, трактує економічну безпеку на рівні підприємства як певний стан, який забезпечує стабільність діяльності і економічний розвиток підприємства, надає здатність адекватно і своєчасно реагувати на зміни зовнішнього та внутрішнього середовища [10, с. 31]. В цьому тлумаченні поняття економічної безпеки пов'язано зі стабільністю діяльності і економічним розвитком підприємства, а це, в свою чергу, можливо добитися при певній протидії пертурбаціям середовища функціонування підприємства.

Для систематизації поняття економічної безпеки на рівні підприємства нами було узагальнено основні трактування цього поняття (див. табл. 2).

Як бачимо, найбільша кількість науковців підтримує ресурсно-функціональний підхід, він зосереджує увагу на оптимізаційному залученні ресурсів та застосуванні запобіжних заходів щодо зовнішніх та внутрішніх загроз. Всі підходи до трактування науковцями поняття економічної безпеки на рівні підприємства приведено на рис. 4.

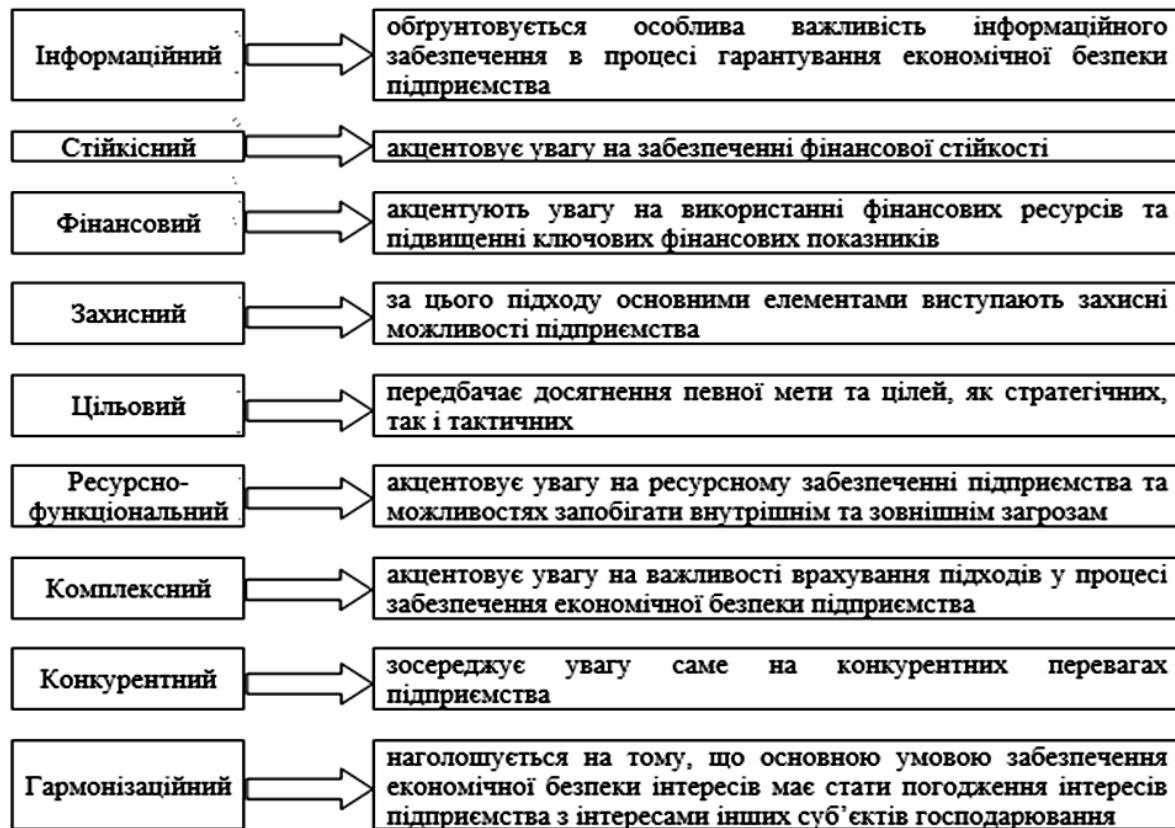

Рис. 4. Підходи до трактування науковцями поняття економічної безпеки на рівні підприємства
Джерело: сформовано авторами

Наявність доволі значної кількості відмінних підходів до поняття економічної безпеки на рівні підприємства пояснюється етапністю при формуванні та усвідомленні необхідності забезпечити економічну безпеку на кожному окремому підприємстві.

Проведене нами дослідження, дає можливість сформулювати своє поняття «економічна безпека підприємства», воно свідчить про такий стан підприємства, який забезпечує максимальну захищеність кожної її складової за рахунок ефективного використання наявних ресурсів та вживання належних механізмів адаптації або протидії щодо негативного впливу внутрішніх і загроз зовнішніх.

Різні науковці при дослідженні економічної безпеки на рівні підприємства надають перевагу як універсальним так і індивідуальним її складовим.

Більшість авторів складові економічної безпеки на рівні підприємства характеризують, переважно, подібним набором складових, але трапляються окремі позиції, котрі відрізняються, наприклад враховується специфіка діяльності або галузеві особливості окремих підприємств.

Зокрема, І. Мойсеєнко [11, с. 22] виділяє серед складових економічної безпеки на рівні підприємства: ринкову, кадрову, фінансову, інформаційну, техніко-технологічну, матеріально-сировинну.

І. Троць [12, с. 225] виділяє серед складових економічної безпеки на рівні підприємства: кадрову, фінансову, інтелектуальну, силову, політико-правову, техніко-технологічну.

Р. Скриньковський [13, с. 416] виділяє серед складових економічної безпеки на рівні підприємства: фінансову, кадрово-інтелектуальну, інноваційно-технікотехнологічну, інвестиційну, маркетингово-ринкову, політико-правову, обліково-аналітико-інформаційною, екологічну.

Таким чином, можна зазначити, що більшість науковців виділяють саме фінансову складову економічної безпеки на рівні підприємства (див. рис. 5).

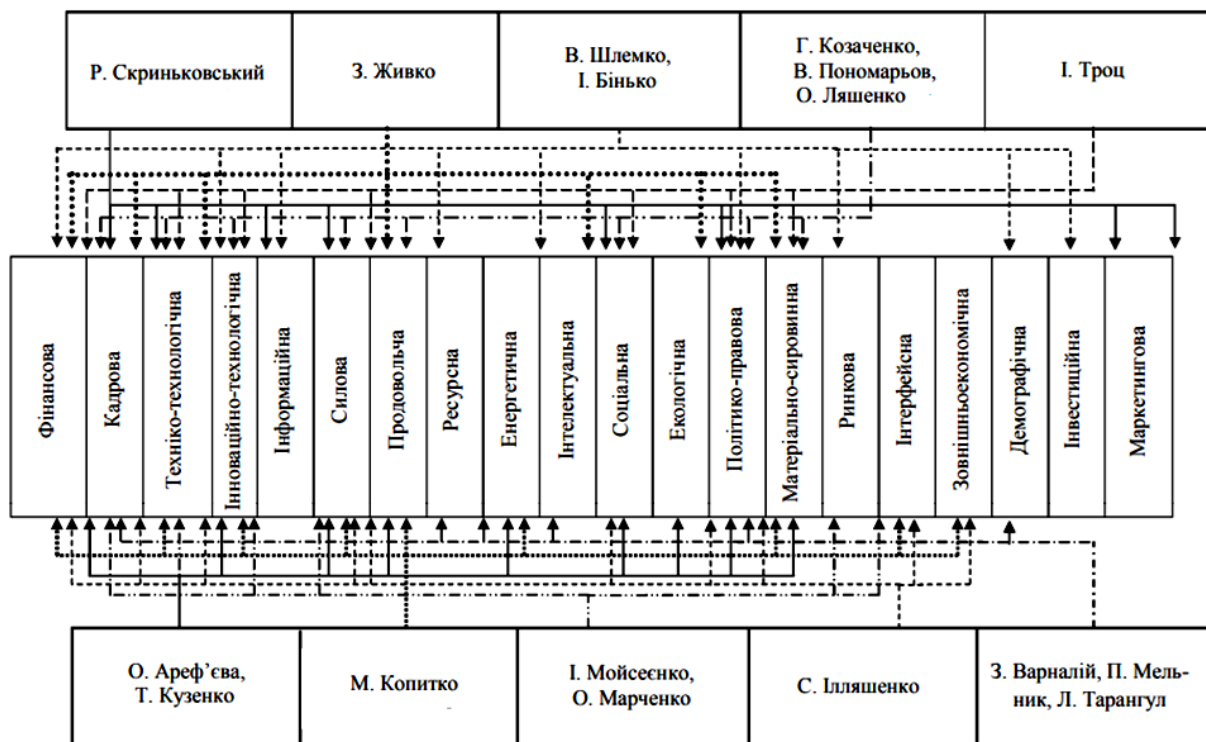

Рис. 5. Основні погляди науковців щодо складових економічної безпеки на рівні підприємства
Джерело: сформовано авторами

При розгляді сучасного формування фінансової складової безпеки підприємства, можна визначити кілька етапів її розвитку [14, с. 137]:

1 етап з 1991р. по 1995р. Цей вид безпеки визначається як невід'ємна складова економічної безпеки. Основним виявом фінансової безпеки є гармонійне існування державних фінансово-кредитних відносин. На рівні підприємства фінансова безпека розглядалась відносно фінансової системи. В цей період практично всі провідні українські науковці почали тільки приглядатися до категорії «фінансова безпека».

2 етап з 1996р. по 2007р. В цей час фінансова безпека, як певна складова економічної безпеки, припинила існувати і стала вже часткою національної безпеки. Треба відмітити що в Концепції національної безпеки України (була прийнята 16 січня 1997р.) ще не була виокремлена фінансова безпека як самостійна категорія, але в складі національної безпеки вже було перелічено основні її складові частини.

3 етап з 2009р. по сьогодні розпочався розвиток фінансової безпеки як окремої категорії. Більшість провідних науковців дійшли висновку, що поняття фінансової безпеки не може існувати як частина або категорія іншого поняття. Було сформовано категорійний апарат в складі фінансової безпеки: фінансова безпека на рівні держави, на рівні регіону, на рівні підприємства.

Після виокремлення, як окремої категорії, фінансової безпеки підприємства, особливу увагу почали приділяти показникам фінансової стійкості і ймовірності банкрутства підприємств. На сьогодні, в ході досліджень науковців, «фінансова безпека підприємства» вийшла за межі підкатегорії і були сформульовані окремі її напрями розвитку, як то: стан, забезпечення, збалансованість, захищеність, незалежність, ефективність [16, 17, 18, 19] (див. табл. 3).

Таблиця 3

Основні напрями розвитку фінансової безпеки підприємства

Автори	Формулювання
Воробйова О.	узагальнююча характеристика стану фінансів відповідного суб'єкта господарювання на встановлену дату, яка свідчить про фінансові можливості та спроможність виконувати зобов'язання і ефективно функціонувати в умовах нестабільності, невизначеності та різних фінансових і господарських ризиків

Продовження таблиці 3

Мандзіновська Х., Штангрет А., Котляревський Я., Мельников О.	фінансово-економічний стан підприємства, за якого забезпечується фінансова стійкість, платоспроможність, ліквідність підприємства в довгостроковій перспективі, достатня фінансова незалежність, здатність фінансової системи забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів та протистояти загрозам зовнішнього та внутрішнього середовища через збалансованість використання фінансових методів та інструментів
Михаліцька Н.	такий стан бюджетної, грошово-кредитної, банківської, валютної системи та фінансових ринків, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних загроз, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання
Могиліна Л.	динамічний фінансовий стан підприємства, що характеризується стабільною захищеністю його пріоритетних фінансових інтересів від ідентифікованих ендегенних і екзогенних загроз та здатністю забезпечувати реалізацію своїх фінансових інтересів, місії і завдань, а також власний розвиток достатніми обсягами фінансових ресурсів
Пойда-Носик Н.	складний багаторівневий процес забезпечення захищеності суб'єкта від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх фінансових загроз та формування його фінансової рівноваги в поточній і стратегічній перспективі за рахунок ефективного використання його фінансового потенціалу з метою збільшення ринкової вартості
Реверчук Н.	захист від можливих фінансових втрат і попередження банкрутства підприємства, досягнення найефективнішого використання корпоративних ресурсів

Джерело: складено авторами

Таким чином, фінансову безпеку підприємства можна трактувати, як певний стан фінансово-економічної системи, яка дозволяє забезпечувати фінансову збалансованість та захищати від наявних і потенційних загроз, що призводить до досягнення незалежності, стабільності, стійкості та надійності, та сприяє ефективності при розвитку.

Визначення багатьох проблем в управлінні фінансовою безпекою на рівні підприємства формулює відмінності в підходах щодо їх вирішення серед дослідників. Наявність фінансових і економічних складових в вирішенні управлінських проблем для досягнення безпеки підприємства спонукає об'єднати їх і застосовувати поняття «фінансово-економічна безпека». При цьому вже є певні авторські формулювання поняття фінансово-економічної безпеки підприємства [20] (див. табл. 4).

Таблиця 4

Основні формулювання поняття «фінансово-економічна безпека підприємства»

Автори	Формулювання
1	2
Баранова В.	сукупність управлінських рішень та дій, які спрямовані на забезпечення платоспроможності та ліквідності суб'єкта господарювання; ефективне використання, розподіл (перерозподіл) фінансових ресурсів, якими воно оперує; організацію контролю за всіма напрямками діяльності з метою своєчасного прийняття рішень щодо попередження внутрішніх та зовнішніх загроз
Васильців Т.	складне поняття яке потребує комплексного, системного підходу до розуміння своєї сутності та створення системи управління фінансово-економічною безпекою підприємства
Вергун А., Савченко М., Тарасенко І.	стан функціонування, за якого підприємство і його продукція є конкурентоспроможними на ринку та одночасно гарантується: найбільш ефективне використання ресурсів, інтелектуального та кадрового потенціалу; стабільність функціонування, стійкість та прогресивність розвитку; можливість протидіяти негативним впливам зовнішнього і внутрішнього середовища його функціонування
Губарик О., Перехрест І.	фінансовий стан, який характеризується: збалансованістю і якістю фінансових інструментів, технологій і послуг; стійкістю до загроз; здатністю підприємства забезпечувати реалізацію фінансових інтересів, а також місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів; спрямованістю на ефективний і сталий розвиток
Іващенко О.	стан ефективного використання ресурсів, при якому підприємство захищено від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз та успішно реалізує поставлені цілі
Ільчук В., Садчиков В.	це не тільки захищеність капіталу підприємств, організацій, установ, але і їх готовність створювати нові механізми реалізації фінансових угод, захисту прав усіх учасників фінансових відносин, а також упорядкування і здійснення контролю за фінансово-економічними потоками та відповідний рівень страхування різного роду непередбачуваних ризиків
Міщук О.	стан захищеності його ресурсів, наявного виробничого та інтелектуального потенціалу від потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього середовища за допомогою інструментів, методів, важелів та системи інформаційно-аналітичного забезпечення

Продовження таблиці 4

Мойсеєнко І., Марченко О.	фінансово-економічний стан, який забезпечує захищеність його фінансово-економічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз та створює необхідні фінансово-економічні передумови для стійкого розвитку в поточному та довгостроковому періодах
Огренич Ю., Зайцев Є.	є важливим інструментом забезпечення стабільності роботи підприємств, впливає на бізнес-операції та задля забезпечення її зростання доцільним є використання системи управління, яка повинна відповідати тенденціям сьогодення
Подольчак Н., Карковськ В.	як захищеність його потенціалу у різних сферах діяльності від негативної дії зовнішніх і внутрішніх чинників, прямих або непрямих загроз, а також його здатність до відтворення
Потапук І., Мазіленко С., Прусова М.	стан суб'єкта господарювання і діяльності, спрямованої на досягнення цього стану, який характеризується збалансованістю і якістю використання фінансових інструментів економічної системи і забезпечує її здатність реалізовувати свою місію і забезпечувати стабільний розвиток, витримуючи негативний вплив зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів
Резворович К.	стан, який створює умови для забезпечення збереження фінансово-економічних інтересів суб'єкта господарювання від негативних факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, з одночасним створенням умов, необхідних для успішної діяльності та розвитку цього підприємства
Смірная С.	стан найбільш ефективного використання ресурсів, який проявляється в показниках: прибутковості та рентабельності, а також у якості управління основними й оборотними засобами; сукупність робіт із забезпечення максимально високого рівня платоспроможності та ліквідності оборотних коштів; процес запобігання збиткам від негативних внутрішніх і зовнішніх впливів на економічну безпеку
Столбов В., Шаповал Г.	стан захищеності його ресурсів та інтелектуального потенціалу від наявних та потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього середовища його функціонування
Трухан О.	одночасно з двох позицій: статичної (результат діяльності підприємства на певну дату) та динамічної (розвиток підприємства в умовах фінансово-економічної безпеки у короткостроковій та довгостроковій перспективі)

Джерело: складено авторами

Висновки. Узагальнюючі приведені формулювання фінансово-економічної безпеки на рівні підприємства різних науковців можна прийти до висновку, що це стан захищеності підприємства від загроз (зовнішніх і внутрішніх), котрий дозволяє стабільно йому функціонувати, ефективно використовуючи обмежену наявну ресурсну базу і при цьому досягати своїх тактичних і стратегічних цілей.

Подальшого вивчення потребує формулювання понятійно-категоріального апарату забезпечення фінансово-економічної безпеки на рівні підприємства. Крім цього, важливим є формування механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки на рівні підприємства, який повинен постійно враховувати всі зміни в зовнішньому та внутрішньому середовищі функціонування підприємств та забезпечувати спроможність до максимальної ефективності діяльності.

Література

1. Гоббс Т. Левіафан. Київ: Дух і Літера, 2000. 606 с.
2. Ложкін Г.В., Спасенніков В.В., Комаровська В.Л. Економічна психологія: *Навч. посіб.* Київ: «Професіонал», 2004. 304 с.
3. Maslow A.H. (1943) A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*. vol. 50(4), pp. 370-396.
4. Ярочкін В.І. Секютирологія – наука про безпеку життєдіяльності. URL: <http://kiev-security.org.ua/b/x22/index.shtml>. (дата звернення: 24.11.2025).
5. Сосновська О., Житар М. Економічна безпека підприємства: сутність та ознаки забезпечення. *Облік і фінанси*. 2018. № 3. С. 124-132.
6. Варналій З., Буркальцева Д., Наєнко О. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: *монографія*. Київ: Знання, 2011. 299 с.
7. Штангрет А. Еволюція поглядів на категорію «економічна безпека». *Наукові записки*. Львів: Укр. акад. друк. 2010. № 1 (17). С. 95–116.
8. Власюк О. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку. Київ: Націонал. інститут проблем міжнародної безпеки. 2008. 48 с.
9. Василенко В. Антикризове управління підприємством: *Навч. посіб.* Київ: ЦУЛ, 2003. 197 с.
10. Живко З. Економічна безпека підприємства: сутність, механізми забезпечення, управління: *монографія*. Львів: «ЛігаПрес», 2012. 431 с.
11. Мойсеєнко І., Марченко О. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства:

Навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 380 с.

12. Троць І. Забезпечення економічної безпеки на підприємстві з метою попередження банкрутства. *Вісник ЖДТУ*. 2012. № 1 (59). Ч. 2. С. 223–227.

13. Скриньковський Р. Економічна безпека підприємства: сутність, класифікація та система діагностики. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 3. С. 414–418.

14. Стащук О.В. Фінансова безпека акціонерних товариств: історико-аналітичний аспект. *Економічний часопис СХУ ім. Лесі Українки*. 2018. № 3. С. 134–141.

15. Воробйова О.І. Фінансова безпека на мікро- та макрорівнях. *Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції*. 2012. № 2. С. 6–10.

16. Мандзіновська Х., Штангрет А., Котляревський Я., Мельников О. Фінансова безпека машинобудівного підприємства: методичні засади формування та забезпечення: *монографія*. Львів: Укр. акад. друк. 2016. 226 с.

17. Михаліцька Н.Я. Фінансова безпека підприємств та її індикатори. *Науковий вісник ЛДУВС. Серія економічна*. 2012. № 1. С. 67–72.

18. Пойда-Носик Н.Н. Сутність фінансової безпеки суб'єктів підприємництва та її роль в забезпеченні національної економічної безпеки. *Вісник ЖДТУ*. 2011. № 1(55). С. 340–342.

19. Судакова О.І. Стратегічне управління фінансовою безпекою підприємства. *Економічний простір*. 2008. № 9. С. 140–148.

20. Івченко Є., Тищенко В. Підходи до оцінки фінансово-економічної безпеки на рівні підприємства. *Modeling the development of the economic systems*. 2025. № 1. С. 521–531.

References

1. Hobbs T. (2000) *Leviathan*. [Leviathan]. Kyiv: Dukh i Litera. P. 606.
2. Lozhkin H.V., Spasiennikov V.V., Komarovska V.L. (2004) *Ekonomichna psykholohiia*. [Economic psychology]. *Navchalnyi posibnyk*. Kyiv: «Profesional». P. 304.
3. Maslow A.H. (1943) A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*. vol. 50(4), pp. 370-396.
4. Yarochkin V.I. *Sekiutyrolohiia – nauka pro bezpeku zhyttiedialnosti*. [Security science – the science of life safety]. Available at: <http://kiev-security.org.ua/b/x22/index.shtml> (accessed November 24, 2025).
5. Sosnovska O., Zhytar M. (2018) *Ekonomichna bezpeka pidpryemstva: sutnist ta oznaky zabezpechennia*. [Economic security of an enterprise: essence and characteristics of ensuring]. *Oblik i finansy*. № 3. pp. 124-132.
6. Varnalii Z., Burkaltseva D., Naienko O. (2011) *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: problemy ta priorytety zmitsnennia*. [Ukraine's economic security: challenges and priorities for strengthening]: *monohrafiia*. Kyiv: Znannia Ukrainy. P. 299.
7. Shtanhret A. (2010) *Evoliutsiia pohliadiv na katehoriu «ekonomichna bezpeka»*. [The evolution of views on the category of “economic security”]. *Naukovi zapysky*. Lviv: Ukrainska akademiia drukarstva. № 1(17). pp. 95–116.
8. Vlasiuk O. (2008) *Teoriia i praktyka ekonomichnoi bezpeky v systemi nauky pro ekonomiku*. [Theory and practice of economic security in the system of economic science]. Kyiv: Natsionalnyi instytut problem mizhnarodnoi bezpeky. P. 48.
9. Vasylenko V. (2003) *Antykryzove upravlinnia pidpryemstvom*. [Crisis management in business]: *Navchalnyi posibnyk*. Kyiv: TsUL. P. 197.
10. Zhyvko Z. (2012) *Ekonomichna bezpeka pidpryemstva: sutnist, mekhanizmy zabezpechennia, upravlinnia*. [Economic security of an enterprise: essence, mechanisms of ensuring, management]: *monohrafiia*. Lviv: «LihaPres». P. 431.
11. Moiseienko I., Marchenko O. (2011) *Upravlinnia finansovo-ekonomichnoiu bezpekoiu pidpryemstva*. [Management of financial and economic security of the enterprise]: *Navchalnyi posibnyk*. Lviv: LvDUVS. P. 380.
12. Trots I. (2012) *Zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky na pidpryemstvi z metoiu poperedzhennia bankrutstva*. [Ensuring economic security at the enterprise in order to prevent bankruptcy]. *Visnyk ZhDTU*. № 1 (59). Ch. 2. pp. 223–227.
13. Skrynkovskyi R. (2015) *Ekonomichna bezpeka pidpryemstva: sutnist, klasyfikatsiia ta systema diahnostryky*. [Economic security of an enterprise: essence, classification, and diagnostic system]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*. vol. 3. pp. 414–418.

14. Stashchuk O.V. (2018) Finansova bezpeka aktsionernykh tovarystv: istoryko-analitychnyi aspekt. [Financial security of joint-stock companies: historical and analytical aspects]. *Ekonomichnyi chasopys SNU im. Lesi Ukrainky*. № 3. pp 134–141.
15. Vorobiova O.I. (2012) Finansova bezpeka na mikro- ta makrorivniakh. [Financial security at the micro and macro levels]. *Naukovyi visnyk: finansy, banky, investytsii*. № 2. pp. 6–10.
16. Mandzinovska Kh., Shtanhret A., Kotliarevskyi Ya., Melnykov O. (2016) Finansova bezpeka mashynobudivnoho pidpriemstva: metodychni zasady formuvannia ta zabezpechennia. [Financial security of a machine-building enterprise: methodological principles of formation and provision]: *monohrafiia*. Lviv: Ukrainska akademiia drukarstva. P. 226.
17. Mykhalitska N.Ia. (2012) Finansova bezpeka pidpriemstv ta yii indykatory. [Financial security of enterprises and its indicators]. *Naukovyi visnyk LDUVS. Serii ekonomichna*. № 1. pp. 67–72.
18. Poida-Nosyk N.N. (2011) Sutnist finansovoi bezpeky subiektiv pidpriemnytstva ta yii rol v zabezpechenni natsionalnoi ekonomichnoi bezpeky. [The essence of financial security of business entities and its role in ensuring national economic security]. *Visnyk ZhDTU*. № 1(55). pp. 340–342.
19. Sudakova O.I. (2008) Stratehichne upravlinnia finansovoiu bezpekoiu pidpriemstva. [Strategic management of financial security of an enterprise]. *Ekonomichnyi prostir*. № 9. pp. 140–148.
20. Ivchenko Ye., Tyshchenko V. (2025) Pidkhody do otsinky finansovo-ekonomichnoi bezpeky na rivni pidpriemstva. [Approaches to assessing financial and economic security at the enterprise level]. *Modeling the development of the economic systems*. № 1. pp. 521–531.